

Szabó Andrea – Oross Dániel: Társadalmi mozgalom-e az országos hallgatói képviselet?

Bevezetés

Lassan 30 esztendővel ezelőtt, 1988. szeptember 28-án tartottak egynapos figyelmeztető sztrájkot a szegedi József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, ahol a hallgatók és a hozzájuk csatlakozott oktatók az egyetemi oktatás reformja mellett álltak ki. Követelték a felsőoktatási intézmények teljes autonómiáját oktatási, tartalmi kérdésekben, továbbá a tanszabadságot (Kucsera–Szabó 2008). Lényegében ettől a momentumtól eredeztetjük a hazai hallgatói mozgalom történetét. Ez alatt a 30 év alatt a mozgalom komoly sikereket és jelentős kudarccokat élt meg, hol a média és a politikai napirend formálója volt, hol pedig létezéséről is alig lehetett információkat kapni. A mozgalom csúcsidezőszaka kétségtelenül az 1990-es évek legelején, majd közepén, valamint 2012/2013 táján volt, amikor nem egyszerűen, mint főiskolai, egyetemi hallgatók jelentek meg a közbeszédben, hanem a kialakulóban lévő vagy kialakult társadalmi viszonyok éles kritikusaik. Az első időpont magához a rendszertranszformációhoz kötődik, a második a tandíj első bevezetési kísérletéhez és ezzel szoros összefüggésben a Bokros-csomaghoz, végül az utolsó a második Orbán-kormány felsőoktatási reformkísérletéhez. Vagyis különböző történelmi és politikai időszakokban, más-más ideológiai színezetű kormányok alatt futott fel a hallgatói képviselet, és vált az adott rezsim politikai és/vagy társadalmi kritikuskává. Ezekben az időszakokban az országos hallgatói mozgalom akcionista jelleget öltött, nyíltan, helyenként demonstrációkkal, szimbolikus akciókkal, sőt terek/hidak és tantermek lezárásával, azaz klasszikus társadalmi mozgalmi eszköztárat alkalmazva radikálisan nyomatékosította – korszaktól függetlenül – nagyon is hasonló követeléseit. A köztes időszakokban, illetve a jelzett 2012/2013-as időpont óta a képviselet karaktere mintha kevésbé lett volna részvételenként, sőt helyenként kifejezetten mérsékelt, tárgyalásos és – talán ebben a kontextusban helytálló – „öreguras” jelleget öltött.

Tanulmányunkban arra teszünk kísérletet, hogy röviden megvizsgáljuk a magyar hallgatói képviselet 25 éves történetét. Nyilvánvalóan egy ilyen anyagban nem lehetséges az összes szempontból elemezni a történésekben gazdag téma mindenféle aspektusát. Ezért egyetlen témára koncentrálnak: arra vagyunk kíváncsiak, hogy a közbeszédben, sőt, a tudományos szaknyelvben is mozgalomnak nevezett országos „hallgatói képviselet” vajon a társadalmi mozgalomkutatás fogalmi apparátusa alapján is mozgalomnak tekinthető-e. Ezen belül is a fókuszunk a 2012/2013-as időszak, amikor a már intézményesült, bürokratizálódott országos hallgatói mozgalommal szemben megjelenik egy friss erő, egy lehetőség, potens kihívó. Talán ennek az időszaknak a részletesebb elemzése rámutat a hallgatói mozgalom valós jellegére.

Azt a vállaltan provokatív hipotézist teszteljük empirikus eszközökkel, hogy eltekintve a fentebb jelzett

három, egyébként rövid időszakról, a magyarországi hallgatói mozgalom csak elnevezésében hordozza a kifejezést. Valójában, sokkal helyesebb a korporatív jellegű kifejezés használata, mint a mozgalomé. Az új társadalmi mozgalmaknak szakirodalma könyvtárnyi, nemcsak nemzetközi szinten, de – elsősorban Szabó Máté (Szabó M. 2001; 2007) és tanítványai révén – Magyarországon is, ily módon a feltett kérdés érdemi megválaszolásához elegendő elméleti háttér áll rendelkezésre. Emellett több könyv, tanulmány (Kucsera–Szabó 2006; 2008, Kucsera 2010; Jancsák 2004; 2009; 2014) vizsgálta az elmúlt években a hallgatói mozgalom történetét, és a témából doktori disszertáció is készült. Mindezekon túlmenően empirikus adatok is rendelkezésre állnak. Az Aktív Fiatalkok Magyarországon kutatócsoport 2011 ősze óta két évente készített reprezentatív kutatásokat a magyar egyetemisták és főiskolások körében, és 2012 végén, 2013 januárjában interjúkat készített a HÖÖK elnökével, HaHa-s aktivistákkal (Szabó 2014, 14-16). A mélyinterjúk fontosabb állításait felhasználjuk tanulmányunkban. Végül az utolsó módszertani eszköz az Index.hu internetes hírportál 2012 novemberétől 2013. decemberéig megjelent témával foglalkozó írásainak kvalitatív elemzése.

Tanulmányunk első fejezetében röviden áttekintjük a társadalmi mozgalmak szakirodalmát, majd korábbi tanulmányokra, könyvekre alapozva bemutatjuk a magyarországi hallgatói mozgalom intézményesülésének legfontosabb mozzanatait. A tanulmány második részében empirikus adatokra építve mutatjuk be a 2012/2013-as évben a Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája és a Hallgatói Hálózat között kibontakozó konfliktust, annak okait, formáját és kezelési módjait. Elemzésünket konklúzióval zárjuk.

A társadalmi mozgalom fogalma

A társadalmi mozgalom fogalmának áttekintését a klasszikus szerzők definícióival kezdjük. A társadalmi mozgalom kifejezés az 1968-as diáklázadásokat követően terjedt el a társadalomtudományokban pontosan azért, mert eléggé tág ahhoz, hogy az eltérő jellegű társadalmi konfliktusok aktorainak azonosításakor alkalmazható legyen. Épp a klasszikus szerzők munkája mutat rá, hogy nem is olyan egyszerű ugyanis meghatározni mi a társadalmi mozgalom és mi nem tartozik ennek a fogalomnak a hatálya alá. Ha az utóbbi felől közelítünk Dieter Rucht és Thomas Ohlemacher (1992) három szervezeti, illetve mozgalmi formát különböztet meg. A legalapvetőbb formális kereteket is nélkülöző szubkulturális csoportokra a spontenitás és a konfliktusok rövid kihordása jellemzi. Raschke (1985) szerint a rövidtávú, spontán kollektív cselekvések, mint amilyen a pánik, vagy más érzelmileg erősen fűtött kitörések, mint a futballhuligánok randalírozásai, valamint az olyan békésebb kezdeményezések, mint a vitakörök, különböző fórumok, amik ugyancsak gyengén strukturáltak, azonban időben és térben korlátozottak szintén nem tartoznak a társadalmi mozgalom fogalma alá. Rucht és Ohlemacher szerint a második csoportba a formális szervezetek, főként az érdekképviseletek és a politikai pártok tartoznak, amelyeket régi vagy osztályalapú organizációknak is nevezhetünk. Ezek

a szervezetek képesek hosszabb időn keresztül fenntartani követeléseiket és az azt nyomatékosító kollektív cselekvéseiket. Csak a következő halmazt alkotják az ún. *új társadalmi mozgalmak* (a fogalomról részletesen lásd Szabó M. 2001, 2007; Arató–Mikecz 2015), amelyek legfontosabb létezési közege, eszköze, identitásképzője és eredményességének fokmérője a tiltakozás. A társadalmi mozgalmak tehát a formálisan szervezett és a spontán, ad hoc jellegű logika közötti mezőszférában helyezkednek el.

Milyen jellemzői azonosíthatók a társadalmi mozgalmaknak?

A szakirodalom alapján a társadalmi mozgalmak hét fontos, egymásra épülő jellemvonását különböztetjük meg:

1. informális hálózatosodás;
2. akciópotenciál;
3. ingroup outgroup interakció;
4. identitásképzés;
5. hatalommal szembeni relatíve tartós kihívás;
6. (intézményi) rendszeren való kívülállás;
7. időbeli és térbeli folytonosság.

Ruud Koopmans és Dieter Rucht (1996) szerint a társadalmi mozgalmak olyan egyének, csoportok és szervezetek mozgósított hálózatai, amelyek tiltakozó akciók segítségével alapvető politikai, társadalmi változásokat kívánnak elérni vagy megakadályozni. A társadalmi mozgalmak tehát valami ellenében és valamilyen cél elérése érdekében egyaránt szerveződhetnek.

Hanspeter Kriesi (1992) a társadalmi mozgalmak és a tiltakozások kölcsönös összefüggését állapítja meg, hiszen a mozgalom kialakulásához nélkülözhetetlen a hatóságok felé szervezett módon, relatíve hosszabb távon fenntartott kollektív cselekvéssorozat. Arra a véleményre helyezkedik, hogy a társadalmi mozgalmak sorozatos tiltakozások nélkül nem tudnak megszerveződni, fennmaradni. „Ez a sorozat egyedi eseményekből tevődik össze, amelyeket jellemzően »akciókampányokba« szerveztek. Minden egyes akciókampány térben és időben korlátozott (Kriesi 1992, 22).” Ezen kampányok összessége hivatott a cél eléréséhez szükséges kihívás megjelenítésére, fenntartására. A mozgalmi aktivisták kis csoportja igyekszik az állampolgárok részvételi hajlandóságát felkelteni egy-egy tiltakozó eseményre, időben és helyre korlátozva. Az egyéni támogatás három formában nyilvánulhat meg. (1.) A gyenge kötődést a szimpátia biztosítja. (2.) Egy fokkal intenzívebb kötődést fejez ki a szervezet, illetve a szervezet nevében fellépők támogatása. (3.) A legerősebb egyetértést pedig a múltbeli, illetve a jövőbeni akciókban való részvétel fejezi ki.

Donatella della Porta és Mario Diani (2006) emeli be az informális hálózat fogalmát a definícióba. Az informális hálózatot olyan színtérnek, csatornának, amelyben a közös hiedelmek, a kölcsönös szolidaritás jelenhet meg. Jenkins (1995) szerint a társadalmi mozgalmak fogalmához hozzátartozik az ideológiai és a szolidaritásalapú elköteleződés. Elméletében a társadalmi mozgalmak „... a szemtől szembeni interakcióra alapoznak, és az új szolidaritások, identitások kialakítására teszik a hangsúlyt.”

(Jenkins 1995, 21)

Charles Tilly (1984) fogalmazza meg először, hogy a társadalmi mozgalom szervezett, időben elnyúló kihívás elé állítja a fennálló hatalmat. Ezt támasztja alá Jenkins és Klandermans, amikor azt állítják: „A társadalmi mozgalmak a politikai képviseleti rendszer potenciális riválisai.” (Jenkins–Klandermans 1995, 5), sőt Charles Tilly egyenesen legfontosabb funkciójuként a hatalommal szembeni tartós kihívást fogalmazza meg (1984). A kollektív cselekvés irányítóinak párhuzamos célja, hogy egy kompetitív folyamatban régi támogatóik bizalmát maguk mögött tudják, az ellenfelek és a szövetségesek köréből pedig új szimpatizánsokat toborozzanak. A mozgalmakat is alakítják azok az inputok, amelyeket az intézményi oldal, a bíróságok, a törvényhozás, a kormányzat, a közigazgatás, illetve a pártok bocsátanak ki (Gondstone 2003). Doug McAdam hívja fel a figyelmet arra, hogy az Egyesült Államokban az 1950-es években a politikai intézményekben végbement változások hatására vállalták a polgárjogi küzdelmeket az afroamerikaiak. A Legfelsőbb Bíróság ítéletei egyre inkább nekik kedveztek, és a demokraták egy része is immár megszólította a fekete szavazókat. Az afroamerikai vezetők, felismerve a politikai lehetőségstruktúra átalakulását, tovább erősítették mozgalmukat, és követeléseik is egyre erőteljesebbé váltak (McAdam 1982).

Sidney Tarrow szinte egyé teszi a mozgalmakat és a tiltakozásokat, hiszen úgy gondolja, hogy az új társadalmi mozgalmakra a diszruptív kollektív cselekvés jellemző leginkább (Tarrow 1994).

Végül a társadalmi mozgalmak a kialakult politikai intézményeken kívül állnak és működnek. Tilly a kívülállást abból eredezteti, hogy a mozgalmak nem rendelkeznek formális képviselettel a döntéshozatalban (Tilly 1984), míg McAdam (1982) a politikai részvétel nem intézményesített formájaként jellemzi ezt az állapotot.

Társadalmi mozgalmak típusai

Kriesi–Koopmans–Duyvendak–Giugni szerint cselekvési logikájuk alapján az új társadalmi mozgalmak identitás alapúak vagy instrumentális elvet követhetnek. Ezt fejezi ki az általános orientáció, tehát az, hogy a mozgalmak belső vagy külső tényezők alapján szerveződnek.

1. táblázat.
A mozgalmak három típusa

Általános orientáció	Cselekvés logikája alapján	
	instrumentális	identitás alapú
Belső	–	szubkulturális mozgalmak
Külső	instrumentális mozgalmak	ellenkulturális mozgalmak

Forrás: Kriesi–Koopmans–Duyvendak–Giugni 1995. 4.1. táblázat, 85

A mozgalmak tehát lehetnek

1. **instrumentális mozgalmak:** (ökológiai, a béke- és a szolidaritási, hallgatói mozgalmak);
2. **ellenkulturális mozgalmak:** (földfoglaló mozgalmakat, nemzetiségi, etnika mozgalmak);

3. **szubkulturális mozgalmak:** (szexuális orientáció, feminizmus és egyes etnikai mozgalmak).

A szubkulturális mozgalmakat kollektív identitások formálják, amelyek a csoporton belüli hatás folyamatában reprodukálódnak. Az ellenkulturális mozgalmaknál szintén jelen van a kollektív identitás, de a reprodukció külsőleg zajlik, más csoportokkal történő konfliktusos kölcsönhatás eredményeként. Az instrumentális mozgalmak nem belsőleg orientáltak, hanem valami külső cél elérésére szerveződnek, ezért külső konfliktusok mentén szerveződnek. Az egyes mozgalmatípusok belső, illetve külső orientációja, valamint cselekvéslogikája időben átalakulhat, felcserélődhet. „...egy és ugyanaz a mozgalom egyik típusról a másikra változhat, legalábbis ez az általános tendencia. Ennek eredményeként a hatóságoknak és a szövetségeseknek az adott mozgalommal kapcsolatos értékelései és reakciói tehát változnak, új interaktív mintát létrehozva”. Kriesi–Koopmans–Duyvendak–Giugni (1995. 85).

Az új társadalmi mozgalmak közül a tiltakozási aktivitás szintje és a részvétel mértéke tekintetében az instrumentális mozgalmak dominálnak, amelyek szinte mindenki számára inkluzívak. A szubkulturális mozgalmak jóval kisebb tiltakozási potenciállal rendelkeznek, ami jórészt abból fakad, hogy az ezekhez való hozzáférés exkluzív. Az ellenkulturális jellegű tiltakozásokban kevesen vesznek részt, így a társadalom kicsiny részét tudják mobilizálni, vagyis a belépés exkluzív, viszont az akcióik gyakran radikálisak.

Az instrumentális mozgalmakat döntő mértékben a siker esélye befolyásolja, alapvetően konfrontáció nélkül akarják a fennálló viszonyokat megváltoztatni. A szubkulturális mozgalmak még mérsékeltebbek, követeléseikkel akkor lépnek fel, amikor a hatalom elnyomása alacsony, és sikerre is van esély. Az ellenkulturális mozgalmakat a konfliktusos szituáció élteti, ezért folyamatosan radikális tiltakozási eszközökhöz folyamodnak.

A hallgatói mozgalom történetének rövid áttekintése

Az alábbiakban röviden összefoglaljuk a hazai hallgatói képviselő intézményesülésének történetét. Nem minden mozzanatot mutatunk be, csak azokra az időpontokra, dátumokra koncentrálunk, amelyek témánk szempontjából relevánsak. Azt keressük, hogy az országos hallgatói mozgalom kialakulása és működése mennyiben felel meg a mozgalmi jellegnek. Az adatok forrása Kucsera Tamás Gergely és Szabó Andrea által szerkesztett témával foglalkozó kötetek (Kucsera–Szabó 2006; 2008), Kucsera Tamás Gergely (2010) ebben a témakörben készített doktori disszertációja, valamint Jancsák Csaba hallgatói mozgalommal foglalkozó írásai (Jancsák 2004; 2009; 2014).

A jelzett írásokból kitűnik, hogy 1988-ig nem volt ideológiamentes hazai felsőoktatási hallgatói képviselő Magyarországon. Ennek ellenére az 1985. évi I. törvényt az oktatásról, majd egy 1986-os, tehát a rendszertranszformáció időszakát megelőző művelődési miniszteri rendelet (24/1986. (VIII. 31.)) lehetővé tette az összes intézményi-kari szabályzat és a hallgatókat közvetlenül érintő oktatásszervezési

intézkedések (vizsganapok, vizsgarend) esetében, hogy a törvény alapján létrejövő alternatív felsőoktatási szervezetek egyetértési jogot szerezzenek. Ez a lépés kétségtelenül a többi alrendszerhez képest is hamarabb tette lehetővé, hogy Magyarországon fokozatosan létrejőjenek a pártállamtól független hallgatói szervezetek, igaz kezdetben csak helyi, azaz egyetemi, főiskolai szinten. Ahogy a Bevezetőben jeleztük 1988 ősze kulcsfontosságú témánk szempontjából, két okból is. Egyrészt mert ekkortól eredeztetjük az országos képviselő hivatalos történetét, másrészt azért, mert már ekkor komoly vita bontakozott ki a szegedi és a budapesti hallgatói vezetők között a hallgatói képviselő sorsáról. Fábri György az OFÉSZ első elnöke későbbi interjújában úgy emlékezett, hogy „A szegediek elsősorban nem szervezetben gondolkodtak, hanem akcióban. Ennek ellenére, szeptemberben elkezdünk közösen azon dolgozni, hogy csinálunk még egy nagy, országos demonstrációt, és ezt követően életre hívunk egy országos szervezetet is. (Kucsera–Szabó 2006, 19)” A felsőoktatási hallgatói mozgalom tehát nagyon hamar szembesül a rendszerváltozás levezénylésében közreműködő csoportok egyik legfontosabb dilemmájával: szervezet vagy mozgalom, másképpen párt vagy mozgalom (MDF, SZDSZ, majd a 2000-es években a Jobbik). A nagyszabású hallgatói demonstrációk kiteljesedése és rapid eredményessége, illetve az egyetemek által a KISZ-vagyongból a helyi hallgatói szervezeteknek adományozott infrastruktúra lehetővé tette, hogy 1989. május 6-án a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán kimondják az Országos Felsőoktatási Érdekvédelmi Szövetség (OFÉSZ) megalakulását. Kucsera Tamás Gergely úgy értékeli, hogy a mozgalom versus szervezet kérdés mintegy fél esztendő alatt eldőlt, és az országos hallgatói szerveződés a formális szervezeti struktúra irányába lépett. (Kucsera 2010).

Ennek részben az is volt a ki nem mondott oka, hogy – szintén Fábri György visszaemlékezéseiből tudható – a közvetlen hallgatói támogatás, hallgatói bázis nagyon hamar elpárologt az országos hallgatói mozgalom mögül. (Kucsera–Szabó 2006, 21). A megfelelő méretű támogatói tömeg hiánya, illetve ad hoc eseményre szerveződő jellege mindvégig komoly problémaként jelentkezett az országos hallgató képviselő tevékenységében. Ráadásul a szervezet kezdetektől olyan szakmapolitikai célokért küzdött, amelyek a hallgatók számára nehezen voltak lefordíthatóak. Elérték például, hogy az 1993. évi LXXX. törvény a felsőoktatásról (Ftv.) elismerte az intézményi önkormányzat részeként a hallgató önkormányzatokat, ugyanakkor ún. automatikus tagságot vezetett be. Azaz minden, az intézménybe beiratkozott hallgató automatikusan tagja lett a helyi hallgatói önkormányzatnak (hök), ugyanakkor a kilépés lehetőségét már nem adta meg. Mindez óhatatlanul vezetett ahhoz, hogy az országos hallgatói mozgalom, amely a kari, illetve főiskolai/egyetemi szintű hallgatói képviselőtekből verbuválódott, létrejött harmadik, negyedik évében már válságjeleket mutatott. 1994. november 18–20-án az OFÉSZ ötéves alakulását ünneplő közgyűlésén kimondják a szervezet jogutódjának, a Hallgatói Önkormányzatok Országos Szövetségének (HÖKOSZ) a megalakulását. A szervezet meglehetősen rövid, ámde viharos története eklatánsan jelzi azt a dilemmát, amit a mozgalom/aktivizmus versus szervezet/képviselő jelent.

Első kihívás

A HÖKOSZ 1995 folyamán ugyanis valódi mozgalmi jelleget öltött, amikor a kormányzati megszorító csomag (Bokros-csomag) részeként újra felmerült tandíj kapcsán rég nem látott hallgatói tömegeket vitt az utcára, ugyanakkor a szervezet vezetői közül többen, bizonyos körülmények között el tudták volna fogadni a tandíj bevezetését. A Bokros-csomag elfogadásra került, az országos hallgatói mozgalom akkori elnöke pedig 1995. október 6-án aláírta Horn Gyula miniszterelnökkel a HÖKOSZ és a kormány megállapodását, ami szembe ment a hallgatói igényekkel és a Kossuth téren várakozó többtíz ezres hallgatói tömeg közhangulatával. A szervezet válságba került, és a megállapodást elutasító hallgatói önkormányzatok kivonultak a HÖKOSZ-ból, megalapítva az egyéni tagságra építő Magyar Főiskolai és Egyetemi Hallgatók Szövetségét (MEFHOSZ). Kucsera Tamás Gergely szerint „MEFHOSZ radikálisabb, mozgalmi jellegű fellépésével szemben a HÖKOSZ az alapítás óta a szervezetre jellemző érdekképviseleti szervezeti formát részesítette előnyben.” (Kucsera 2010, 62). A HÖKOSZ az első érdemi kihívást jól kezelte, hiszen alig fél év alatt sikerült reintegrálni a renitens hallgatói szervezeteket. Ennek oka, hogy a kormány partnerként a HÖKOSZ-t fogadta el, a szervezet hatalmi pozícióba került, továbbá birtokolta az addig felhalmozott vagyont, kapcsolati tőkét, szervezettséget. Egyszóval a relatíve erős szervezettsége felőrölte az egyre radikalizálódó és politikailag involválódó mozgalmi kihívást. A HÖKOSZ szervezeti válsága ugyanakkor vezetési válsággal párosult. Mindennek ellenére – és itt jutunk el a szervezettörténet végállomásához – sikerül jelentős eredményeket elérni a felsőoktatási törvény módosításában. Az Országgyűlés 1996. július 3-án elfogadta az 1993-as felsőoktatásról szóló törvény átfogó módosítását, amelyben törvényi garanciát kap az országos hallgatói mozgalom. A törvény erejénél fogja létrehozza az egyébként nem létező Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciáját (HÖÖK), és működésére biztosítja a hallgatói normatíva egy ezrelékét. Vagyis a törvény nevesít egy Patyomkin szervezetet úgy, hogy közben a HÖKOSZ létező entitás.

A hallgatói mozgalom ekkor kerül eddigi története legfontosabb döntési helyzetébe: elfogadja, belakja, étellel tölti meg a Patyomkin falut, vagy tovább küzd, mint civil szerveződés társadalmi mozgalom jegyekkel. A dilemmára adott válasz okafogyottá tette a kérdést: mozgalom vagy szervezet. 1996. december 14-én az Felsőoktatási törvény 67/A. paragrafusa alapján egy szimbolikus helyen, az ELTE Bölcsészettudományi Karán megalakult a HÖÖK.

Innentől kezdve az országos szervezet egyre inkább intézményesült, bürokratizálódott és hierarchizálódott, egyszóval professzionális szervezetté vált. A szervezet – elsősorban a többszörösen közvetett képviselet miatt – fokozatosan távolodott el a hallgatóktól, és törvényekben biztosított jogkörökkel működő korporációként működött tovább. A törvények révén biztosított előjogokat, nem csupán demokratikusan megillető jogként, hanem hatalmi funkció elemeként is értelmezhetünk, amivel lehet élni és visszaélni. 1996-tól 2012-ig ugyanakkor lényegében nincs olyan kihívója a HÖÖK-nak, amelyre reagálva kitűnne, hogy miként él ezzel a szerzett joggal az országos hallgatói képviselet.

2013. januárjában, a szervezetet ért kihívás időpontjában a vele készített mélyinterjú során a HÖÖK

elnöke ilyenek láta a szervezetet:

„Közel kéthetes átfutása van egy témának, ami nem kíván azonnali reakciót. (...) Az eltávolodás nem a karok és a HÖÖK között van, hanem a hallgatói képviselet – mint funkcionális szerv – és a hallgatói bázis között. Egy HÖK vezető tulajdonképpen egy egyetemi vezető. Az egyetemi vezetői értekezletek úgy néznek ki, hogy: rektor, főtitkár, gazdasági főigazgató, dékánok meg az EHÖK elnök [EHÖK=egyetemi HÖK elnök]. Ő egy egyetemi vezető, 0–24 órában, mintegy főállásban dolgozik. Szépen lassan, sajnálatos módon, az egész szervezet – tisztelet a kivételnek – átvette ezt a fajta mentalitást. Bürokratizálódott, a mozgalmi rész pedig kiveszett. A mozgalmi rész akkor jön vissza, amikor van egy külső nyomás vagy egy olyan kormányzati szándék – kormányoktól függetlenül –, ami a hallgatók megmozdulását kívánja.” (Dávid, elnök, HÖÖK, 2013. 01.25.)

Második kihívó – a HaHa mozgalom rövid története

A második Orbán-kormány hatalomra kerülését követően nagyszabású átalakítások kezdődtek a felsőoktatásban. A felsőoktatási törvényt érintő módosítások heves vitákat szültek, amelyek a felsőoktatási érdekképviselet szféráját sem hagyták érintetlenül. 2011-ben a Budapesti Corvinus Egyetemen létrejött a Hallgatói Hálózat (HaHa) nevű diákszervezet, amely előbb egyetemi, majd országos szinten kezdett el foglalkozni a felsőoktatást érintő problémákkal. Az alábbi alfejezet célja, hogy bemutassuk milyen klasszikus társadalmi mozgalmi jellemzőkkel rendelkezett a szervezet.

A szervezet egyik alapítója, elnökségi tagja a vele készített interjúban 2010-et jelölte meg a HaHa aktivizálódásának kezdeteként. A felsőoktatási törvény átalakítása a szakkollégiumokat is érintette, ezen belül is különösen a Budapesti Corvinus Egyetemet, amelyhez számos különböző szakkollégium kapcsolódik.

„Összehívtunk egy nagy Diákszervezeti Tanácsot, ahol ott volt az összes diákszervezet, ami körülbelül negyvenet jelent, meg az összes szakkoli. (...) Nagyon fel voltunk fűtve, úgyhogy megalakítottuk páran a Hallgatói Hálózatot. Aztán elkezdtük felvenni a kapcsolatot mindenféle Corvinuson kívüli ismerőseinkkel és elkezdtük építeni. Ez tényleg, teljesen ilyen ad hoc volt, egyik napról a másikra létrehoztuk az alteregónkat, amivel megalakítottuk a HaHa-t és aztán bejelentettük a júniusi tüntetést, amin ugyan csak pár százan voltak, de elkezdtük valahol. (Andrea, HaHa vezető, 2012.12.07.)

A szervezetet tehát létrejöttétől fogva jellemezte a társadalmi mozgalmak specifikumát jelentő **informális hálózatosodás**. Mindez a mozgalom elnökségi tagjának elmondása szerint a napi működés meghatározó jegye volt:

„Volt egy Központi Bizottság, KB-nak hívtuk. Az minden héten találkozott, teljesen nyitott volt, bárki jöhetett. Ott hoztuk a döntéseket. Volt sejt-koordinációs munkacsoport, ahova minden sejt elvileg delegált tagot, gyakorlatilag online kommunikáltak, tehát ők azok, akik összefogták a sejteket. Minden akcióra rászerveztünk egy projekt-teamet. Volt szakmai munkacsoport, ami elsősorban oktatókból és kutatás közeli szakértőkből álltak, ők határozták meg, mi az a 15 pont, amiért mi harcolunk. Én voltam a kommunikációs munkacsoportnak az egyik fő

embere, mivel én nyilatkoztam a legtöbbit. Mi folyamatos kapcsolatban álltunk a szakmai munkacsoporttal, ők készítettek fel. Ezek voltak a legfőbb munkacsoportok.” (Andrea, HaHa vezető, 2012.12.07.)

A döntéshozatali eljárás tehát ennek megfelelően elsősorban a **személyes részvételen** alapult. A Gerő-Susánszky (2014) szerzőpáros kutatása alapján tudjuk, hogy a döntések vagy online, a Loomio-n keresztül születtek, vagy pedig személyes gyűléseken, fórumokon. A fórumtechnika, amelyet a spanyol Los Indignados alakított ki és az Occupy közvetítésével jutott el a HaHá-ba egyaránt a belső és a nyilvánosan összehívott, nagyobb létszámú fórumok döntéshozatali technikája, amely valóban facilitálta a részvételt (amennyiben az illető helyszínen tartózkodott). Az eljárás azonban roppant költséges (idő, személyes jelenlét) és csak rövidtávon hatékony.

Az **akciópotenciál** a szervezet öndefiníciójának részét képezte, miszerint a HaHa nem egy érdekképviselői, hanem részvételi szerv. A részvételiség a Haha **identitásképzésének** kulcselemét jelentette, aminek célját Andrea így határozta meg: „A célunk a cselekvésen keresztüli bevonás. Elsősorban az aktivizmuson van a hangsúly. Akciókon keresztül kívánunk bevonni embereket. (...) Demokrácia-élmény, ez nekünk fontos, ezért csináljuk a fórumokat. Aktivizmus. Szolidaritás, közösségi cselekvés és szolidaritás. (Andrea, HaHa vezető, 2012.12.07.)

A Hálózat 2012. januárjában, az Educatio kiállításon, az Oktatási Hivatal elnöke beszédének megzavarásával került be a hírekbe, majd 2012. február 15-én az „Utolsó Nyílt Nap” elnevezésű tüntetéssel és főként az ELTE Állam és Jogtudományi Kar előadójának elfoglalásával. Ez utóbbi akcióról, valamint az **ingroup–outgroup interakció** jellegéről interjúalanyunk így mesélt:

„A február 15-i akció nettó 3 hét iszonyat kemény szervezés volt. (...) Úgy történt az egyetemfoglalás rész, hogy volt egy hivatalos tüntetésszervező team, amiben volt 20-30 ember, aki nagyon szorosan együttműködött. És volt egy ún. almacsoport, akik pedig az illegális részt szervezték, ők csak azzal foglalkoztak, hogy mi lesz a tüntetés végén, hogyan megyünk be az egyetemre. Ez egy nagyon-nagyon megtervezett történet volt.. (...) De iszonyatosan nagy volt a médiafigyelem, már a tüntetés előtt is. Elég kevesen voltunk akkor ott a tüntetésen. Aztán az volt az eredeti terv, hogy a Közgázra megyünk be, ami igen rendesen kiszivárgott és az egész épületcsoport körbe volt véve rendőrökkel. (...) De volt 'B' terve a srácoknak. Álltunk a tüntetés végén, hogy "merre?", és nem tudom, hogy történt, éppen nyilatkoztam az ATV-nek, mire vége lett az interjúnak, körbe néztünk és eltűnnek az emberek. Hívtak telefonon, hogy az ÁJK-ra megyünk (...) Aztán amikor bementünk az egyetemre, be is zárták a kapukat. Kamerákat nem engedtek be. Illetve én becsempésztem az ATV kameráját, és végig közvetítette az egészet az ATV bentről. (Andrea, HaHa vezető, 2012.12.07.)

A HaHa képessé vált **tartós kihívást intézni a hatalommal szemben**: 2012 decemberében úgy tűnt, alapvetően rendeződik át a felsőoktatási szereplők alkotta mező. A Hallgatói Hálózat szervezte 2012. december 10-én azt a Hallgatói Fórumot, ami egy tüntetéshullámot indított el. December 10-e után naponta szerveződtek a spontán és bejelentett tüntetések, nem csak Budapesten, hanem az ország minden részén (Gerő-Susánszky 2014). A tüntetésekbe középiskolások is bekapcsolódtak, amire az 1990-es évek közepe óta nem volt példa.

A HaHa hálózatos működése és akciópoteenciálja révén képessé vált az **időbeli és térbeli folytonosságra**. Gerő és Susánszky szerint a Hallgatói Hálózat 2011 tavaszától – 2013 nyaráig tartó történetét két szakaszra érdemes bontani:

- a 2012. december előtti időszak és a
- 2012. december 10-vel kezdődő fél év.

A két szakasz eltérő szervezeti felépítést mutat, noha hasonló elvek mentén szerveződik. A szervezeti felépítés elve szorosan kapcsolódik a HaHa egyik fő legitimációs elvéhez: a **közvetlen részvételhez**: „Semmit rólunk nélkülünk”. A HaHa akkor legitim, ha valóban a tagjait képviseli (döntéseit a tagok hozzák) és elég sok hallgatót képes elérni. (Gerő–Susánszky 2014, 145).

Az Aktív fiatalok Magyarországon kutatás második hulláma éppen 2013 tavaszán, a HaHa történetének második szakaszában készült, ezért azok felhasználásával közelítő képet kaphatunk arról, milyen eléréssel rendelkezett a mozgalom működésének második időszakában. A kutatócsoport nappali tagozatos egyetemisták és főiskolások politikai attitűdjeit, részvételét vizsgálta. A kutatás során rákérdeztünk arra, hogy a hallgatók kötődnek-e a HÖK-höz, a HaHá-hoz vagy más hallgatói szervezethez (2.táblázat)

**2. táblázat. Kötődsz-e valamilyen közösséghez?
(az igen válaszok százalékos megoszlása)**

	kötődik
HÖK	8
HaHa	2
Más hallgatói szervezet	11

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013

Adataink alapján látható, hogy – bár nem nagy arányban (2%) – az említett időszakban a Hallgatói Hálózat megjelent a vizsgált nappali tagozatos hallgatók körében. A HaHa hálózatához kötődő hallgatók demográfiai jellemzőit figyelembe véve megállapítható, hogy a hallgatói átlaghoz képest erősen felülreprezentáltak körükben diplomás szülők gyermekei (55%) és lakhelyüket tekintve – szintén jóval az átlagot meghaladó módon – a Budapesten (57%) és a megyei városban (27%) élnek. Tanulmányaikat zömmel állami finanszírozású (81%) intézményben folytatták azon belül is főként társadalomtudományi és bölcsész szakokon (19–19%). Jellemző volt rájuk, hogy inkább magasabb szintű képzésre jártak (MA, illetve PhD). Anyagi helyzetüket tekintve ugyanakkor nagy arányban (mintegy 40 százalékuk) hónapról hónapról anyagi gondokkal küszködnek.

**3. táblázat. A HÖK-höz és a HaHa-hoz kötődők szubjektív jövedelemérzete
(a kérdésre választ adók százalékos megoszlása)**

	HÖK-höz kötődik	HaHa-hoz kötődik
hónapról-hónapra anyagi	11	38

gondjaim vannak		
éppen hogy kijövök a jövedelmeimből	19	14
a pénzem okos beosztásával jól kijövök	59	43
gondok nélkül élek	11	5

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013

A HÖÖK – HaHa konfliktus

Az alábbiakban a legnagyobb magyarországi hírportál, az Index.hu híreire támaszkodó sajtóelemzés alapján mutatjuk be a két szervezet közötti kapcsolat alakulását a kritikus 3 hónapban. Célunk annak bemutatása, hogy a HÖÖK, mint a hivatalos érdekvédő szervezet hogyan viszonyul a kihívóhoz, miként kezeli az egyetlen komoly válsághelyzetet, amely 1995–1996 óta érte a szerveződést.

A HÖÖK és a HaHa közötti kezdetben látens, később szinte nyílttá váló konfliktusa 2012 novemberében indul, amikor nyilvánosságra került az Orbán-kormány felsőoktatással kapcsolatos előterjesztése, amelyben drasztikusan csökkenteni javasolták az államilag finanszírozott keretszámokat – kezdetben 30 000-re, később mintegy 10 000-re –, a jogi és a gazdaságtudományok képzési területeken pedig csak önköltséges képzési formát terveztek. Mindez a gyakorlatban a Bokros-csomagban tervezetthez képest is magasabb tandíjat jelentett. Kétségtelen, hogy a HÖÖK elnöke éles szavakkal utasította el a javaslatot, ugyanakkor sajátos verseny alakult ki a két szervezet között.

„...immár bizonyíték van arra, hogy a kormány az ifjúság ellen van. Erre a lépésre nincs ésszerű indok, nincs magyarázat és nincs mentség. Elherdálják az ország jövőjét, külföldre kergetik öcséinket és hugainkat...” Nagy Dávid 2012. 12.05.

A HÖÖK egyaránt alkalmazhatónak tartotta a békés, tárgyalásos (sajtótájékoztató, nyílt levél, békés, statikus tüntetés), illetve a radikálisabb (spontán vonulás) megoldásokat, de csak akkor, ha annak irányítása mindvégig a saját kezében tartotta. Amikor 2012. december 10-én felgyorsultak az események és Budapesten az ELTE TáTk épületébe a HaHa aktivistái által meghirdetett fórumból látványos, spontán vonulás és a Petőfi híd elfoglalása lett, a HÖÖK hivatalosan elhatárolódott az utcai megmozdulástól (egyébként a HÖÖK elnöke például maga is részt vett a vonuláson). Ennek a tárgyalásos megoldásnak volt az egyik eleme az Országos Felsőoktatási Egyeztetési Fórum életre hívása, amelyet a Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája (HÖÖK) kezdeményezett, és amelyre a felsőoktatásban érintett szakmai szervezeteket, így többek között a rektori konferenciát és szakszervezeteket hívták meg (Index 2012.12.12). Fontos momentum – és a két szervezet közötti egyértelmű rivalizálásra utal –, hogy a HÖÖK december 12-én maga is spontán vonulást és radikális hídfoglaló akciót kezdeményezett Nagy Dávid HÖÖK elnök vezetésével, a nagy tandíj elleni tüntetésen,

az esti eseményeket (Parlament előtti konfliktus, Corvinus Egyetemre való bejutás kísérlete) már újra elítélték, sőt az utóbbit Kiss Dávid a HÖÖK elnökségi tagja személyesen akadályozta meg (Index 2012. 12. 14.). Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a szervezetre egyfajta Janus arcúság volt jellemző. Ezen véleményünket támasztja alá az is, hogy a hallgatók és a kormány közötti első tárgyalásra (2012. 12. 18.) a HÖÖK hívta meg a HaHa egy képviselőjét, ugyanakkor elfogadta, hogy a HaHa-s képviselőnek csak megfigyelői státusa legyen (Index 2012. 12. 18.). Folytathatnánk tovább a kettősségre „húzd meg–ereszd meg!”-taktika alkalmazásának egyes momentumait. Az Index.hu cikkei alapján úgy tűnik, hogy december 19/20. az a kezdőidőpont, amikor mintha a két szervezet közötti látens konfliktus fokozatosan nyílt konfliktussá vált volna amiatt, hogy a kezdeményező fél szerepét átveszi a HaHa (Index 2012. 12. 20.). A HaHa ugyanis létre kívánt hozni egy állandó érdekérvényesítő szervezetet, amely a laza struktúrájú Hallgatói Hálózatnál összetettebb felépítésű szervezetet eredményezett volna állandóan változó koordinátorokkal (Index 2013. 01. 02.).

Kiss Dávid, a HÖÖK elnökségi tagja úgy nyilatkozott, hogy

„A HÖÖK és a Hallgatói Hálózat között ugyan a tüntetések előtt és azok során is voltak ellentétek, elsősorban az eszközök miatt, végül azonban mindkét szervezettől arra jutottak, a közös célok fontosabbak, és a hat pont megvalósulásáig egységben maradnak. Némi leegyszerűsítéssel a munkamegosztás az lehet, hogy a HÖÖK dolgozza ki a szakmai javaslatokat, és a Hallgatói Hálózat feladata inkább a mozgósítás, ezek azonban nem szigorúan vett határok.” (Index 2013. 01. 02.)

2013. januárjától pedig a hallgatók – kormány tárgyalásokon már csak a HÖÖK képviseltette magát (Index 2013. 01. 11.) és a megalakuló felsőoktatási kerekasztalba – amelynek összehívását már nem a HÖÖK, hanem a kormány kezdeményezte – a HÖÖK-ot, a Magyar Rektori Konferenciát és a gazdaság szereplőit hívták meg. A HaHa tehát jogot formált arra, hogy részt vegyen az intézményes érdekképviselésben is és ezzel komoly kihívások elé állította a Hallgatói Önkormányzatok Országos Önkormányzatát. 2013. januárjában már néhány vidéki egyetemen (pl. Debrecenben és Szegeden) a helyi hivatalos képviselői szervek megpróbálták ellehetetleníteni az alulról szerveződő hálózat munkáját, ugyanakkor országos szinten a HÖÖK mindvégig kiállt a minél szélesebb egyeztetési folyamat mellett.

A két szervezet viszonyáról megkérdeztük mind a HaHa vezetőségi tagját, mind a HÖÖK elnökét.¹

„Az a helyzet, hogy nagyon visszás a viszony, mert én azon az állásponton vagyok, hogy nekem fontos az ügy, és hogy ha azt gondolom, hogy az adott esetben az ügyhöz kell a HÖK, akkor működünk együtt. Viszont sokan vannak úgy, akik azt gondolják, hogy saját elveink szembe köpése, hogy ha egy ilyen erősen hierarchizált, híresen korrupt, híresen benyáló szervezettel együttműködünk. Például ez egy nagyon erős törés volt, vitapont. (...) Az lehet a konszenzus, hogy ők támogatják a mi akciónkat. Úgy néz ki, hogy most ez a legrealisabb forgatókönyv. (Andrea, HaHa vezető,

¹ Érdekes adat, hogy a HaHa tagok 24 százaléka jelezte, hogy egyébként kötődik a helyi hallgatói önkormányzathoz, a nem HaHa tagoknál ez az arány 7 százalék. Azaz a HaHa-hoz kötődő egyetemisták eleve agilisabb, aktívabb szereplői voltak a hallgatói életnek.

2012.12.07.)

A HÖÖK-nak a lassúságából adódóan szükség volt egy ilyen alternatívára is. Ezt nekünk be kell látnunk, viszont fontos tudni, hogy a Hallgatói Hálózat nem akar hallgatói önkormányzat lenni, a hallgatói önkormányzat meg nem akar Hallgatói Hálózat lenni. A kettőnek komplementerként kell egymás kiegészítenie. (...) A HÖÖK az egy hivatalosan megválasztott szerv, ami minden hallgatót képvisel. Ha valaki a Hallgatói Hálózat vagy bármilyen más hallgatói csoport tagja az teljesen mindegy, mert képviselni kell! (...) ... a hallgatói önkormányzat az nem egy önjelölt szervezet, hanem választott. Ha választók nem elégedettek az adott tisztségviselővel, akkor akár menet közben is lehet váltani – évente vannak választások, de előbb is le lehet váltani. Ez nem úgy van, hogy én kineveztem magamat HÖÖK elnöknek, hanem mindenkit szépen megválasztottak. Akivel pedig elégedetlenek, azt leváltják, éppen ezért elég magas a fluktuáció. (...) Én egyébként a HaHa által is hangoztatott elvek közül sokat azonosítok a HÖÖK álláspontjával. Tehát ez már megjelent, nem pedig majd meg fog jelenni! De ez akár személyek terén is megtörténhet - mint ahogy már mondtam –, hogy ha van egy olyan személy a Hallgatói Hálózat aktivistái közül, aki a hivatalos útra is rá akar lépni – és én ezt csak támogatni tudom! (Dávid, elnök, HÖÖK, 2013. 01.25.)

Kísérteties a hasonlóság a HÖÖK-ot érő első kihívás és a második kihívás lecsengése kapcsán. 2013. január 21-én aláírják a HÖÖK és a kormány közötti részmegállapodást (Index 2013. 01. 21.), amelyet a HaHa élesen elutasít, ugyanakkor kizáródik a folyamatból, hiszen a kormány nem fogadja el tárgyalópartneréül, a HÖÖK pedig annyit vállal, hogy az Felsőoktatási Kerekasztalból kizsorszult/kizsorzított szervezetek véleményét (leginkább a HaHa-jét) „eljuttatja a miniszteri tárgyalóasztalhoz” (Index 2013. 01. 21.). Bár a HaHa többször is kísérletet tesz, hogy a későbbiek során a minisztérium fogadja el, mint tárgyalópartnert, sőt radikális teremfoglaló akcióba kezd 2013 februárjában az ELTE BTK-n, a válasz mindég ugyanaz: nem választott képviselői a hallgatói társadalomnak. Az események lefolyása inentől kezdve hasonló, mint 1995/1996-ban a MEFHOSZ esetében volt. A szervezet fokozatosan kitolódik/kitolják politikai/ideológiai mezőbe (egyre több politikai támadás éri a mozgalmat), a hallgatói támogatottsága csökken, a HÖÖK pedig, mint legitim választott hallgatói képviselet megőrzi, sőt valójában megerősíti helyét és szerepét az intézményes mezőben.²

„Mi nem politikai szervezet vagyunk, hanem egy szakmai, érdekvédelmi képviselet. Március 22-én a közgyűlésünk is megerősítette, hogy a jogszabályok adta keretek között a lehető legjobb verziót próbáljuk meg kiharcolni a hallgatói szerződésekkel kapcsolatban” - mondta Körösparti Péter. Kiss Dávid, a HÖÖK alelnöke ... tudomásul vették, nem lehet tovább menni ideológiai alapon, ezért egy patthelyzetben elfogadható kompromisszumra törekszenek.” Index 2013. 04. 03.

² Külön érdekesség, hogy 1995/1996-hoz hasonlóan a HÖÖK elnöke lemond elnöki mandátumáról (2013. augusztus 31-én), és a szervezetet ideiglenes elnök veszi át.

Konklúzió

A magyar hallgatói mozgalom a rendszerváltozás időszakában, majd az 1990-es évek legelején szembesül azzal a kérdéssel, hogy marad-e mozgalom, annak minden előnyével vagy hátrányával, vagy átalakul és intézményesül. Ahogy azt az elméleti fejezetben jeleztük az instrumentális mozgalmakat döntő mértékben a siker esélye befolyásolja, alapvetően konfrontáció nélkül akarják a fennálló viszonyokat megváltoztatni. A hallgatói mozgalom ehhez a mozgalomtípushoz sorolható, tehát a legkevésbé radikális, a leginkább nyitott mozgalmi típus. A mozgalom, jellegéből fakadóan nem tud tartósan, évekig, évtizedekig fennmaradni, jellegzetes életciklusa van (Susánszky–Gerő 2014) Ebből a szempontból teljesen logikus, hogy a hallgatói mozgalom korabeli vezetői tudatosan döntenek úgy, hogy az intézményesülést és a professzionalizálódást választják, azaz fenntartják a hallgatói képviseletet, de nem mozgalomként, hanem korporatív jellegű ifjúsági szerveződésként (Stumpf 1992). Az országos hallgatói mozgalomból törvényben garantált jogokkal rendelkező, nem munkavállalói típusú érdekképviselet jön létre.

Bizonyítottuk, hogy az elméleti fejezetben jelzett 7 szempont közül, amellyel egy társadalmi mozgalom jellemezhető, 1995/1996-ra lényegében már egy sem volt érvényes. A döntő momentum kétségtelenül az volt, amikor a mozgalom formálisan is létrehozta a törvényben nevesített, de akkor még üres, nem működő Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciáját.

Ettől függetlenül, az már nem törvényszerű, nem következik a korporatív jellegű szervezeti létből, hogy miként viszonyul az őt érő külső kihívásokra. Míg 1995/1996-ban a Magyar Főiskolai és Egyetemi Hallgatók Szövetségét (MEFHOSZ), 2012/2013 folyamán a Hallgatói Hálózat (HaHa) volt a kihívó fél. Úgy véljük, hogy megfelelően bizonyítottuk, a HaHa valódi hallgatói társadalmi mozgalomként működött a jelzett időszakban, amely érdemi társadalmi változásokat kívánt elérni, közte olyat is, amely érintette a HÖÖK addigra már kijegecesedett és megcsontosodott előjogait. A HÖÖK eszközei változatosak voltak a kihívóval szemben, de magatartását összességében a Janus Arc-szindróma kifejezéssel illelhetjük. A kezdeti gyanakvást rövid ideig tartó érdemi együttműködés váltja fel, majd a bevonás következik, aztán egyre inkább a kommunikációs szintű együttműködés azzal a biztos tudattal, hogy „idő úgy is nekünk dolgozik”. A HÖÖK összességében nem tudta elhárítani a külső kormányzati/hatalmi támogatás gyanúját sem. 1–1,5 éves kihívást a HÖÖK a maga módján megfelelően kezelte, és továbbra is egyedül maradt a hallgatói képviselet térfelén.

A másik, azaz a HaHa oldaláról is értékelhetjük a fejleményeket, hiszen a mozgalom 1996 után először kapott komoly esélyt, hogy változtatásokat indítson el az általa kritizált hallgatói képviseleti mezőben. A HaHa azonban nem tudott megfelelő társadalmi (hallgatói) támogatást elérni, az erős akciópotenciálját nem tudta szervezetfejlesztési potenciálba átfordítani. Ugyanúgy, mint 1990-ben, a korabeli OFÉSZ, úgy a HaHa alól is fokozatosan kikopott a bázis, nem tudott teljesen ideológiamentesen maradni. Azt azonban a HaHa nagyon pontosan mutatta meg, hogy felnövőben van egy az ún. Critical

Mass generáció (Szabó 2013), amely gyorsan tudja adaptálni a világban zajló új technológiákat akár a mozgalmi szektorba is, e tudás pedig az egész hazai társadalmi mozgalmi fejlődését is befolyásolhatja (lásd NET-adós tüntetések).

Irodalom

- Arató Krisztina – Mikecz Dániel (2015): Civil társadalom, szociális partnerek, társadalmi mozgalmak. In: Körösenyi András (szerk.): *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után*. Budapest, OSIRIS – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, 307–331.
- Goldstone, Jack A. (2003): “Bridging Institutionalized and Noninstitutionalized Politics” In: Goldstone Jack A. (ed.): *States, Parties and Social Movements* Cambridge, Cambridge University Press.
- Interjú Fábri Györggyel, az OFÉSZ alapító elnökével (2006). In: Kucsera Tamás Gergely – Szabó Andrea: *A magyarországi főiskolai-egyetemi hallgatói mozgalom története – 1988-2006*, Budapest, HÖÖK a Hallgatókért Alapítvány, 19. o.
- Jancsák Csaba – Matiscsák Attila (2004): A hallgatói mozgalmak és az önkormányzatiság a ’80-as, ’90-es években – két esettanulmány. In Gábor Kálmán (szerk.): *Ifjúsági korszakváltás – Ifjúság az új évezredben*, Szeged, Belvedere, 150-165. o.
- Jancsák Csaba – Matiscsák Attila (2009): *A hallgatói mozgalom metamorfózisa – Centrumból a perifériára (?)*, www.hallgatoimozgalom.hu (2009. 12. 29.)
- Jancsák Csaba (2014): Álomtalan ébrenlét: A hallgatói önkormányzatiság útja a perifériáról a centrumba és vissza a perifériára. In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II.*, Budapest-Szeged. MTA TK PTI-Belvedere. 118–134.
- Jenkins, J. Craig (1995): “Social Movements, Political Representation, and the State: An Agenda and Comparative Framework” In: Jenkins, J. Craig – Klandermans, Bert (eds.): *The Politics of Social Protest* London, University College London Press.
- Jenkins, J. Craig – Klandermans Bert (1995): “The Politics of Social Protest” In: Jenkins, J. Craig – Klandermans, Bert (eds.): *The Politics of Social Protest* London, University College London Press.
- Klandermans, Bert – Oegema, Dirk (1987): “Potentials, Networks, Motivations, and Barriers: Steps Towards Participation in Social Movements” *American Sociological Review*, 52. sz. 519–531. o.;
- Klandermans, Bert – Oegema, Dirk (1994): “Why Social Movement Sympathizers Don’t Participate: Erosion and Nonconversion of Support” *American Sociological Review*, 59. sz.
- Kriesi, Hanspeter – Koopmans, Ruud – Duyvendak, Jan Willem – Giugni, Marco G. (1995): *New Social Movements in Western Europe* London, UCL Press.
- Kriesi, Hanspeter (1992): “Support and Mobilization Potential for New Social Movements: Concepts, Operationalizations and Illustrations from the Netherlands” In: Mario Diani – Ron Eyerman (eds.): *Studying Collective Action* London, SAGE Publication.
- Kucsera Tamás Gergely – Szabó Andrea: *A magyarországi főiskolai-egyetemi hallgatói mozgalom története – 1988-2006*, HÖÖK a Hallgatókért Alapítvány, Budapest, 2006
- Kucsera Tamás Gergely – Szabó Andrea (2008): *A magyarországi hallgatói mozgalom húsz esztendejéről*, HÖÖK a Hallgatókért Alapítvány, Budapest.
- Kucsera Tamás Gergely – Szabó Andrea: *Húsz esztendő a magyarországi felsőoktatási hallgatói mozgalom*, HÖÖK a Hallgatókért Alapítvány, Budapest, 2008
- Kucsera Tamás Gergely: *Az országos felsőoktatási hallgatói képviselő és a magyarországi hallgatói önkormányzati modell fejlődéstörténete 1988–2008*. Doktori disszertáció. Megvédve 2010-ben.
- Koopmans, R. és Rucht, D. (1996). Rechtsradikalismus als soziale Bewegung? In: Falter, J. W., szerk., *Rechtsextremismus: Ergebnisse und Perspektiven der Forschung*. Opladen: Westdeutsche Verlag.

- McAdam, Doug (1982): *Political Process and the Development of Black Insurgency 1930–1970* Chicago, University of Chicago Press.
- Raschke, J. (1985). *Soziale Bewegungen. Ein historisch-systematischer Grundriß.* Frankfurt/New York: Campus Verlag.
- Stumpf István (1992): Az ifjúság és politika. In: Gázsó Ferenc –Stumpf István: *Rendszerváltozás és ifjúság* MTA PTI, 1992.
- Susánszky Pál – Gerő Márton (2014): A Hallgatói Hálózat (HaHa) mobilizációs jellemzői. In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II.*, Budapest-Szeged. MTA TK PTI-Belvedere 135-151.
- Tarrow, Sidney (1994): *Power in Movement Social Movements, Collective Action and Politics* Cambridge, Cambridge University Press.
- Tilly, Charles: “Social Movements and National Politics” In: Charles Bright – Susan Harding (eds.) (1984): *Statemaking and Social Movements: essays in history and theory* Ann Arbor, University of Michigan Press.
- Szabó Andrea (szerk.) (2013): Előszó. In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók 2012. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I.* Szeged, Belvedere Meridionale.
- Szabó Andrea (2014): A kutatás módszertana. In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II.*, Budapest–Szeged. MTA TK PTI-Belvedere 13–17.
- Szabó Máté (2001): *Társadalmi mozgalmak és politikai tiltakozás – történeti és összehasonlító perspektívában.* Budapest, Rejtjel Kiadó.
- Szabó Máté (2007): *A tiltakozások kultúrája Magyarországon.* Társadalmi mozgalmak és politikai tiltakozás 2. Budapest, Rejtjel Kiadó.

Internetes források

- Drasztikusan csökken a tandíjmentes helyek száma. *Index* 2012. 12. 05. <http://index.hu/belfold/2012/12/05/elfogadtak/>. Utolsó letöltés: 2017. január 31.
- Itt a fizetős felsőoktatás. *Index* 2012. 12. 05. http://index.hu/belfold/2012/12/05/itt_a_fizetos_felsooktatasi/ Utolsó letöltés: 2017. január 31.
- HÖÖK: A kormány becsapta a választókat. *Index/MTI* 2012. 12. 04. http://index.hu/belfold/2012/12/04/hook_a_kormany_bevezeti_a_tandijat/. Utolsó letöltés: 2017. január 31.
- Felsőoktatási Egyeztetési Fórumot indít a HÖÖK. *Index/MTI* 2012. 12. 12. http://index.hu/belfold/2012/12/12/felsooktatasi_egyeztetesi_forumot_indit_a_hook/. Utolsó letöltés: 2017. január 31.
- Az új Orbán és a rutinos hídfoglalók. *Index* 2012. 12. 14. http://index.hu/belfold/2012/12/14/a_diakok_akik_nekimentek_a_kormanynek/. Utolsó letöltés: 2017. január 31.
- A diákok felálltak a tárgyalóasztaltól. *Index* 2012. 12. 18. http://index.hu/belfold/2012/12/18/a_hook_targyalt_a_miniszterrel/. Utolsó letöltés: 2017. január 31.
- Nagyon kitartóan tüntetnek a diákok. *Index* 2012. 12. 20. http://index.hu/belfold/2012/12/20/nagyon_kitartosan_tuntetnek_a_diakok/. Utolsó letöltés: 2017. január 31.
- Nem fognak tőlünk könnyen megszabadulni. *Index* 2013. 01. 02. http://index.hu/belfold/2013/01/02/nem_fognak_tolunk_konnyen_megszabadulni/. Utolsó letöltés: 2017. január 31.
- Felsőoktatási kerekasztal alakul. *Index*. 2013. 01. 11. <http://index.hu/belfold/2013/01/11/balog-hook/>. Utolsó letöltés: 2017. január 31.
- A HaHa tiltakozik a részmegállapodás ellen. *Index*. 2013. 01. 21. http://index.hu/belfold/2013/01/21/a_haha_tiltakozik_a_reszmegallapodas_ellen/. Utolsó letöltés: 2017. január 31.

Maximumhoz közeli pont kell a 16 slágerszakra. Index. 2013. 01. 21.
http://index.hu/belfold/2013/01/21/balog_reszben_megallapodott_a_diakokkal/. Utolsó letöltés: 2017. január 31.

Nem lesz hallgatói szerződés. Index 2013. 04. 03.
http://index.hu/belfold/2013/04/03/nem_lesz_hallgatoi_szerzodes/. Utolsó letöltés: 2017. január 31.

Három egyetemet szálltak meg a diákok. Index 2013. 02. 11.
http://index.hu/belfold/2013/02/11/harom_egyetemet_szalltak_meg_a_diakok/. Utolsó letöltés: 2017. január 31.

Tovább tart a hallgatók teremfoglalása. MTI 2013. 02. 25.
http://index.hu/belfold/2013/02/25/tovabb_tart_a_hallgatok_teremfoglalasa/. Utolsó letöltés: 2017. január 31.